

Kriminālbildība par reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu

Ēriks Treļš

*Rīgas Stradiņa universitāte,
Juridiskā fakultāte, Latvija
eriks.trels@gmail.com*

Kopsavilkums

Latvijas Republikas Satversmes 99. pantā ir noteikts: “Ikvienam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Baznīca ir atdalīta no valsts.”

Pēc Latvijas Republikas iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gada 1. maijā saskarsme ar atšķirīgas reliģijas un kultūras pārstāvjiem pieauga, un tā turpina pieaugt ar katru gadu. Saskarsmes pieredzes un informācijas trūkums ir labvēlīga augsne aizspriedumiem un vardarbībai.

Latvijā 2014. gada 25. septembrī tika veikti Krimināllikuma grozījumi, kas pilnveidoja normatīvo regulējumu saistībā ar tā saucamajiem “naida noziegumiem”, paredzot atbildību par reliģiskā naida un nesaticības izraisīšanu (Krimināllikuma 78. pants).

Rakstā sniegts redzējums par normatīvā regulējuma piemērošanas problemātiku.

Atslēgvārdi: naida noziegumi, reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšana, Krimināllikuma 78. pants.

Ievads

2014. gada 25. septembrī tika veikti Krimināllikuma (turpmāk – KL) 78. panta grozījumi, kas papildināja jau pantā esošās pazīmes (piederību noteiktai rasei, etnosam vai tautībai), kuras var kļūt par naida un nesaticības iemeslu, ar vēl vienu kritēriju – reliģisko pārliecību [4]. Saskaņā ar KL 78. panta otrajā daļā izdarītajiem grozījumiem tika noteikts, ka sodāma ir darbība, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu. Bargāks sods KL 78. panta

trešajā daļā noteikts par KL 78. panta pirmajā daļā paredzēto darbību, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem vai ja to izdarījusi organizēta grupa.

Līdz 2014. gada 25. septembrim spēkā esošais normatīvais regulējums KL 150. pantā paredzēja atbildību par personu reliģisko jūtu aizskaršanu vai naida celšanu sakarā ar šo personu attieksmi pret reliģiju vai ateismu (. Šā panta otrajā daļā bija paredzēta atbildība par tādu pašu darbību, ja ar to radīts būtisks kaitējums vai ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem, vai ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu. KL 150. pants (Reliģiskā naida celšana) praksē tika piemērots tikai vienu reizi.

2014. gada 25. septembrī veiktie grozījumi piešķir KL 150. pantam jaunu saturu. Mainīta tika arī noziedzīga nodarījuma institucionālā piekritība. KL 78. pants ir ietverts IX nodaļā "Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds", kas ir Drošības policijas piekritībā. Savukārt KL 150. pants ir ietverts XIV nodaļā "Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām", kas ir Valsts policijas kompetencē. Papildus minētajam jānorāda, ka noziedzīgie nodarījumi, kas izdarīti reliģisku motīvu dēļ, var nonākt arī citu izmeklēšanas iestāžu redzeslokā, jo saskaņā ar KL 48. panta pirmās daļas 14. punktu par atbildību pastipriņošu var atzīt noziedzīga nodarījuma izdarīšanu rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ [5].

Saskaņā ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra datiem pēdējo trīs gadu laikā pēc KL 78. panta tika uzsākti 24 kriminālprocesi (2014. gadā – astoņi, 2015. gadā – desmit un 2016. gadā – seši) [26]. Analizējot tiesu praksi lietās pēc KL 78. panta, konstatējams, ka naidīgu izteikumu izplatīšanas galvenais avots ir internets.

Darba mērķis – noskaidrot veikto grozījumu efektivitāti un norādīt uz iespējamiem problēmjautājumiem, kas saistīti ar Krimināllikuma 78. panta piemērošanu gadījumos, ja veiktas darbības, kas vērstas uz reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu.

Materiāls un metodes – temata analīze tika veikta starpdisciplināri, izmantojot vispārīgās pētniecības metodes, piemēram, salīdzināšanu un apkopojumu, cēloņsakarību atklāšanu, analīzi un sintēzi; kā arī tiesību normu interpretācijas metodes: gramatisko, sistēmisko, vēsturisko un teleoloģisko.

Normatīvā regulējuma vēsturiskā attīstība

Krimināllikuma pamata redakcijā 150. pantā bija paredzēta atbildība par personu līdztiesības pārkāpšanu atkarībā no šo personu attieksmes pret reliģiju. KL 150. pants skanēja šādi: "Par personu tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu, jebkuru priekšrocību radīšanu personām atkarībā no šo personu attieksmes pret reliģiju, izņemot darbību reliģisko konfesiju institūcijās, kā arī par personu reliģisko jūtu aizskaršanu vai naida celšanu sakarā ar šo personu attieksmi pret reliģiju vai ateismu – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz četrdesmit minimālajām mēnesalgām." [5] Savukārt KL 151. pantā "Reliģisku rituālu

traucēšana” bija paredzēta atbildība par reliģisku rituālu tīšu traucēšanu, ja tie nepārkāpj likumu un nav saistīti ar personas tiesību aizskaršanu.

Pirmie grozījumi KL 150. pantā tika veikti 2007. gada 21. jūnijā [2]. Saskaņā ar izdarītajiem grozījumiem KL 150. panta pirmajā daļā tika noteikts, ka sodāma ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz četrdesmit minimālajām mēnešalgām ir personu reliģisko jūtu aizskaršana vai naida celšana sakarā ar šo personu attieksmi pret reliģiju vai ateismu. Panta otrajā daļā tika noteikta brīvības atņemšana uz laiku līdz četriem gadiem vai piespiedu darbs, vai naudas sods līdz astoņdesmit minimālajām mēnešalgām par tādu pašu darbību, ja ar to radīts būtisks kaitējums vai ja tā saistīta ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem, vai ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu [2].

Kārtējie grozījumi skāra KL 150. un 151. pantu 2012. gada 13. decembrī. Krimināllikuma 150. pants tika izveidots šādā redakcijā:

“1. Par personu reliģisko jūtu aizskaršanu vai naida celšanu sakarā ar šo personu attieksmi pret reliģiju vai ateismu – soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

2. Par tādu pašu darbību, ja ar to radīts būtisks kaitējums vai ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem, vai ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.” [3]

Ar veiktajiem grozījumiem KL 151. pants tika izslēgts no likuma.

Spēkā esošā normatīvā regulējuma piemērošanas problemātika

Ar Krimināllikuma 2014. gada 25. septembrī veiktajiem grozījumiem KL 150. pantā tika noteikts atšķirīgs sods par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu no 78. pantā noteiktā – par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu [4]. Krimināllikuma 150. pantā ietvertais noziedzīgais nodarījums panta pirmajā daļā ir klasificējams kā kriminālpārkāpums, otrajā daļā – kā mazāk smags noziegums, bet panta trešajā daļā – kā smags noziegums [5]. Savukārt sods par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu ir bargāks, un KL 78. panta pirmajā daļā ietvertais noziedzīgais nodarījums ir klasificēts kā mazāk smags noziegums, otrajā daļā – kā smags noziegums, bet panta trešajā daļā – kā sevišķi smags noziegums. Soda sankcijas atšķirība šajos pantos var novest pie situācijas, ka par reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu interneta vidē, piemēram, pret musulmaņu bēgļiem, bargākais no paredzētajiem sodiem būs brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem, bet par līdzīga rakstura darbību pret bēgļiem

(nenorādot reliģisko piederību) kā pret sociālo grupu – uz laiku līdz trim gadiem. Šo noziedzīgo nodarījumu raksturs un radītais kaitējums ir līdzīgs, un var spriest, ka likumdevējs nav ievērojis konsekvenci, paredzot atšķirīgas soda sankcijas par līdzīgiem noziegumiem.

Problēmas var izraisīt arī atšķirīgā institucionālā piekritība, kuru likumdevējs piešķir KL 78. un 150. pantam. KL 78. pants ir ietverts IX nodaļā “Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds”, kas ir Drošības policijas piekritībā. Šīs iestādes piekritībā ir arī KL X nodaļā “Noziegumi pret valsti” ietvertie noziegumi. Savukārt KL 150. pants ir ietverts XIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām”, kas ir Valsts policijas kompetencē. Līdzīgi kā piemērā par soda sankcijām, situāciju ar institucionālo piekritību var ietekmēt tas, kā tieši attiecīgā komentārā minētās grupas bija nosauktas. Piemēram, ja interneta vidē būs ievietots komentārs, ka “Visus bēgļus vajag iznīcināt!”, tad lieta būs piekritīga Valsts policijai, bet ja komentārs, ka “Visus musulmaņu bēgļus vajag iznīcināt!” – piekritīga Drošības policijai. Savukārt komentārs “Visus melnos bēgļus vajag iznīcināt!” prasa no tiesību piemērotāja interpretāciju un var novest pie situācijas, ka lietu viena institūcija nepamatoti pārsūta otrai.

Jāpiebilst, ka jau iepriekšējos gados vairāki nevalstisko organizāciju (biedrību) pārstāvji un praktizējošie darbinieki apšaubīja 78. panta piemērotību KL IX nodaļai [24, 6]. Lai izvairītos no šeit minētajām problēmsituācijām, būtu lietderīgi abus pantus (KL 78. un 150. pantu) iekļaut KL X nodaļā “Noziegumi pret valsti”, lai tie nonāktu Drošības policijas institucionālā piekritībā. Šā priekšlikuma īstenošana ļaus pasvītrot, ka naida un nesaticības izraisīšana pret kādu no valstī dzīvojošām grupām ir apdraudējums valsts drošībai, kā arī dos iespēju lietderīgi izmantot Drošības policijas pieredzi šajā jomā un tās rīcībā jau esošos resursus.

Normatīvā regulējuma piemērošana un tiesu prakse

Lai gan tika veikti vairāki uzlabojumi, tomēr KL 150. pants “Reliģiskā naida celšana” 2007. gada 21. jūnija likuma redakcijā praksē tika piemērots tikai vienu reizi [22]. 2010. gadā naktī uz 3. martu Varakļānu novada Stirnienē agrāk piecas reizes sodīta persona, atrodoties alkohola reibuma stāvoklī, bojāja durvis katoļu draudzes mājai. Tiesas sēdē apsūdzētais savu vainu viņam inkriminētajā apsūdzībā atzina pilnīgi, izteica nožēlu par izdarīto un atvainojās cietušo pārstāvei. Ņemot vērā, ka persona noziedzīgos nodarījumus, par kuriem tika tiesāta, izdarīja neilgi pēc tam, kad citā tiesā tika pasludināts spriedums par viņas sodīšanu ar reālu brīvības atņemšanu uz vienu gadu, tiesa, daļēji pieskaitot šo sodu, noteica kā galīgo sodu brīvības atņemšanu uz četriem gadiem un septiņiem mēnešiem.

No minētā var spriest, ka apsūdzētais, atzīstot savu vainu noziedzīgos nodarījumos, kas ar KL 7. pantu atzīti par mazāk smagu noziegumu (KL 185. panta pirmā daļa, paredzēts sods – brīvības atņemšana uz laiku līdz četriem gadiem) un kriminālpārkāpumu

(KL 150. panta pirmā daļa, paredzēts sods – brīvības atņemšana uz laiku līdz diviem gadiem), šādā veidā izvairījās no lielākā soda, kas paredzēts par smagu noziegumu (KL 231. panta otrā daļa, paredzēts sods – brīvības atņemšana uz laiku līdz septiņiem gadiem). Krimināllikuma 231. panta “Huligānisms” otrajā daļā tolaik tika paredzēta atbildība par rupju sabiedriskā miera traucēšanu, kas izpaužas acīmredzamā necieņā pret sabiedrību vai bezkaunībā, ignorējot vispārpieņemtās uzvedības normas un traucējot cilvēku mieru, iestāžu vai uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību), vai organizāciju darbu (huligānisms), ja tas izdarīts personu grupā vai ir saistīts ar miesas bojājumu nodarīšanu cietušajam, vai ar mantas bojāšanu vai iznīcināšanu, vai ar pretošanos varas pārstāvim vai personai, kura vērsas pret sabiedriskās kārtības pārkāpšanu, vai ja tas izdarīts, lietojot ieročus, kā arī citus miesas bojājumu nodarīšanai izmantojamus priekšmetus [5]. Var uzskatīt, ka šajā gadījumā personas veiktajās darbībās saskatāms huligānisms, kas saistīts ar mantas bojāšanu.

Jāteic, ka, mainoties noziedzīga nodarījuma institucionālai piekritībai, situācija ar normas piemērošanu ir uzlabojusies. Kaut arī Drošības policijas pārstāvji norādījuši Latvijas Republikas Tiesībsarga birojam, ka KL 78. pantā un 150. pantā “nav ievērota konsekvence, jo rase un nacionalitāte var tikt vērtētas kā noturīgas (ar iedzimtību saistītas) pazīmes, kamēr reliģiskā pārliecība drīzāk ir sociāla pazīme” [29, 47], no tiesu prakses izriet, ka pie atbildības par darbībām, kas vērstas uz reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, personas tika sauktas biežāk nekā līdz šim.

Piemēram, 2015. gadā “bēgļu krīzes” pirmajās dienās internetā tika publicēti raksti “Latviete – musulmane – atklāti pastāsta par attieksmi pret islāmticīgajiem Latvijā” [28] un “Latviete Līga jeb Fatima: “Novilkt nikābu būtu kā publiski izģērbties” [27]. Šie raksti izraisīja plašu sabiedrības rezonansi – kopumā tika publicēti vairāk nekā 2000 komentāru. Daļā komentāru bija pausti uzskati, kas balstījās uz aizspriedumiem [25, 63] un stereotipiem [25, 13], piemēram, ka “visi musulmaņi ir teroristi” [30, 48–49]. Bija arī komentāri, kas aizskāra un apvainoja raksta varoni Līgu jeb Fatimu personīgi, aicināja veikt pret viņu prettiesiskas darbības, izteica draudus izdarīt slepkavību vai nodarīt smagus miesas bojājumus (KL 132. pants).

Rakstiem bija arī pievienoti komentāri, kas izraisīja reliģisko naidu un nesaticību pret musulmaņiem. Piemēram, 2015. gada 24. septembrī plkst. 20.42 persona ar segvārdu “kasis kasis” rakstam “Latviete – musulmane atklāti pastāsta par attieksmi pret islāmticīgajiem Latvijā” pievienoja komentāru, kas bija vērsti uz reliģiskā naida un nesaticības izraisīšanu pret musulmaņiem, un izraisīja reliģisko naidu un nesaticību [23]. 2016. gada 18. oktobrī Rīgas rajona tiesa atzina šo personu par vainīgu KL 78. panta otrajā daļā paredzētajā noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un sodīja ar piespiedu darbu uz 140 stundām. Tiesa arī konstatēja, ka šis komentārs pēc sava satura un formas iziet ārpus vārda brīvības robežām, jo izplata uzskatus, kas ir vērsti uz reliģiskā naida un nesaticības izraisīšanu.

Reliģiskā naida izraisīšana vārda brīvības nodrošināšanas kontekstā

Latvijas Republikas Satversmes 100. pantā ir noteikts, ka “ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.” [6]

Latvijas Republikas Satversmes tiesa pamatoti norāda, ka tiesības uz vārda brīvību nav absolūtas un tās nenozīmē visatļautību [20]. Gan no Latvijas Republikas Satversmes, gan arī no Latvijai saistošajiem starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem izriet, ka tiesības uz vārda brīvību var ierobežot. Valsts var noteikt vārda brīvības ierobežojumus gadījumos, ja personas tiesības uz vārda brīvību tieši ietekmē citu personu tiesības, kā arī gadījumos, ja vārda brīvība rada nepārprotamus un tiešus draudus sabiedrībai [19]. Turklāt tiesību normai, ar kuru noteic kādu personas pamattiesību ierobežojumu, jābūt skaidrai un precīzai [21].

Latvijas Republikas Satversmes 100. pants [6], 1950. gada 4. novembra Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pants [1] un ANO 1966. gada 16. decembra Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. pants [7] garantē tiesības uz vārda brīvību. Tomēr gadījumos, ja tekstā tiek izplatīti uzskati, kas aicina veikt noziedzīgus nodarījumus, šādu uzskatu izplatīšana netiek aizsargāta ar šajos normatīvajos aktos ietvertajām tiesībām uz vārda brīvību.

Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. panta otrajā punktā noteikts: “Tā kā šo brīvību īstenošana ir saistīta ar pienākumiem un atbildību, tā var tikt pakļauta tādām formalitātēm, nosacījumiem, ierobežojumiem vai sodiem, kas paredzēti likumā un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai morāli, aizsargātu citu cilvēku reputāciju vai tiesības, nepieļautu konfidenciālas informācijas izpaušanu vai lai saglabātu tiesas autoritāti un objektivitāti.” [1]

Arī Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. panta trešajā punktā noteikts, ka “paredzēto tiesību izmantošana uzliek īpašus pienākumus un atbildību. Tāpēc tā var būt pakļauta zināmiem ierobežojumiem, taču tiem jābūt likumā noteiktiem un nepieciešamiem:

- a) citu personu tiesību un reputācijas cienīšanai;
- b) nacionālās drošības, sabiedriskās kārtības, sabiedrības veselības vai tikumības aizsardzībai.” [7]

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi par leģitīmu valsts rīcību, kas ierobežojusi vārda brīvības izpaušmes, kuras izraisa reliģisko naidu [11].

Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse lietās par reliģiskā naida izraisīšanu

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) ir norādījusi, ka, izmeklējot incidentus, kas saistīti ar vardarbību, valsts institūcijām tiek uzlikti papildu pienākumi atklāt, vai noziedzīgā nodarījuma pamatā un vainīgās personas motivācijā ir konstatējams naidis attiecībā pret personu, kas ir piederīga noteiktai reliģiskai grupai [16]. Piemēram, 2010. gada 14. decembra ECT lietas “Milanovičs pret Serbiju” spriedumā ir norādījusi, ka cietušais “Hare Krišnas” reliģiskās kustības līderis Serbijā vairākkārt guva miesas bojājumus no nenoskaidrotām personām. Pēc katra no uzbrukumiem iesniedzējs vērsās policijā, norādot, ka viņš saskata šajos uzbrukumos reliģiskā naida motīvu. Kaut arī izmeklēšana tika uzsākta, pēc laika policijas amatpersonas izmeklēšanu šajās lietās izbeidza. Izskatot Ž. Milanoviča iesniegumu, ECT konstatēja vairākus pārkāpumus gan saistībā ar policijas darbinieku personiskajiem aizspriedumiem, gan saistībā ar izmeklēšanas gaitu. ECT atzina, ka šajā lietā konstatējams Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3. un 14. panta pārkāpums [16].

ECT praksē bija arī lietas, kurās tiesa nav konstatējusi diskrimināciju un naida kurināšanu reliģiskās pārliecības dēļ. Piemēram, 2007. gada 20. februāra lietas “Pāvels Ivanovs pret Krieviju” spriedumā ECT ir norādījusi, ka iesniedzējs Pāvels Ivanovs publicējis vairākus rakstus, kuros paudis antisemitiskus uzskatus, nosaucot ebrejus par galveno ļaunuma avotu Krievijā [13]. Par šīm darbībām viņš tika notiesāts saskaņā ar Krievijas Federācijas likumiem. Savā iesniegumā P. Ivanovs kritizēja Krievijas tiesas un puda uzskatus, ka ir diskriminēts savas reliģiskās pārliecības dēļ, jo neuzskata ebrejus par tautu, piešķirot jēdzieniem “ebrejs” un “jūds” vienādu saturu. Vērtējot šo iesniegumu, ECT Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas pārkāpumus nekonstatēja [13].

Vērtējot līdzīgus notikumus, ECT 2004. gada 16. novembra lietas “Norvuds pret Apvienoto Karalisti” spriedumā ir uzsvērusi: “Uzbrukums reliģiskai grupai, sasaistot visu grupu ar terorisma aktu, ir nesavienojams ar konvencijā pasludinātajām un garantētajām vērtībām, īpaši – ar toleranci, sabiedrisko mieru un diskriminācijas aizliegumu” [10]. Sūdzības iesniedzējs tika notiesāts Lielbritānijā par to, ka sava dzīvokļa logā bija novietojis plakātu, kurā attēloti liesmojoši Dviņu torņi ar uzrakstu: “Islāmu ārā no Lielbritānijas! Aizsargājiet britu tautu!”. ECT secināja, ka iesniedzēja rīcība netiek aizsargāta ar tiesībām uz vārda brīvību, un atzina M. A. Norvuda sūdzību par nepamatotu [10].

ECT praksē bija arī lietas, kurās tiesa konstatēja, ka valsts nepamatoti ierobežojusi vārda brīvību. Piemēram, 2003. gada 4. decembra lietas “Gunduzs pret Turciju” spriedumā ECT norādīja, ka M. Gunduzs, pasludinot sevi par islāma sekas pārstāvi, televīzijas debašu laikā kritiski atsaucās par demokrātiju un pieprasīja atteikties no pilsoniskiem un demokrātiskiem principiem un iesākt dzīvot saskaņā ar šariata likumiem [9]. M. Gunduzs tika notiesāts Turcijā par reliģiskā naida izraisīšanu pret citām reliģijām un ticībām. Vērtējot šos notikumus, ECT nesaskatīja M. Gunduza rīcībā pārkāpumus

un konstatēja, ka Turcija ir pārkāpusi Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantu [9].

Jāsecina, ka, līdzīgi kā Latvijas tiesu praksē, arī ECT judikatūrā lielākā daļa no izskatītajām lietām saistīta nevis ar vardarbību, bet ar verbālo aizskārums. Atšķirībā no fiziskā aizskārums (vardarbības) verbālais aizskārums (kas var būt izdarīts gan mutvārdos, gan rakstveidā) var aizskart daudz plašāku personu loku. Verbālais aizskārums bieži vien tiek saukts par “naida runu” (angļu val. – *hate speech*) [31, 40].

ECT judikatūrā bija arī vairākas lietas, kas skar Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 9. pantā ietvertās tiesības uz domu, apziņas un reliģijas brīvību [1]. Piemēram, tiesības aizsegt seju reliģisko motīvu dēļ [18], tiesības norādīt reliģisko piederību oficiālajos dokumentos [14], tiesības atteikties no obligātā militārā dienesta reliģisko motīvu dēļ [17], tiesības uz reliģisko apmācību izglītības iestādēs [15], tiesības vervēt jaunus biedrus savai draudzei un ticībai [8].

ECT ir atzinusi, ka iecietība un visu cilvēku pašcieņas un vienlīdzības ievērošana ir demokrātiskas un plurālistiskas sabiedrības pamats. Ievērojot šo principu, demokrātiskā sabiedrībā nepieciešams piemērot sankcijas jebkādām izteiksmes formām, kas vērstas uz naida un neiecietības izplatīšanu, kurināšanu, stimulēšanu un attaisnošanu [12].

Secinājumi

Publiskajā telpā izplatīti uzskati, kas vērsti uz reliģiskā naida un nesaticības izraisīšanu, netiek aizsargāti ar Latvijas Republikas Satversmes 100. pantā, 1950. gada 4. novembra Eiropas cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantā un ANO 1966. gada 16. decembra Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. pantā noteiktajām tiesībām uz vārda brīvību.

Interneta vidē publicētie izteikumi, kas vērsti uz reliģiskā naida un nesaticības izraisīšanu, ir publiski apriori, jo tie ir pieejami neierobežotam interneta lietotāju lokam visā pasaulē. Savukārt divu personu starpā paustie naidīgie uzskati pret kādu reliģisko grupu nav uzskatāmi par publiskiem. Tāpēc aizskaroša un naidīga vēstule, kuru saņem viens adresāts, nerada sūtītājam nekādas sekas, ja vien vēstulē nav saskatāms kāda cita noziedzīgā nodarījuma sastāvs, piemēram, draudi izdarīt slepkavību vai nodarīt smagus miesas bojājumus (KL 132. pants). Tiesību piemērotājam jāpārlicinās, ka konkrētajā situācijā nodarījums tiek vērsti pret kādu reliģisko grupu, nevis pret šīs grupas pārstāvi, pamatojoties tikai uz personisku nepatiku.

Personas tiesību un pamatbrīvību izmantošanai jeb īstenošanai jābalstās uz vienlīdzību. Spēkā esošais normatīvais regulējums paredz dažādus sodus par nacionālā, etniskā, rasu un reliģiskā naida izraisīšanu (KL 78. pants) un par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu (KL 150. pants). Atšķiras arī šo noziedzīgo nodarījumu institucionālā piekritība. Krimināllikuma 78. pants ir ietverts IX nodaļā “Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds”, kas ir Drošības policijas piekritībā. Savukārt KL 150. pants ir ietverts XIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām”, kas ir Valsts policijas kompetencē.

Priekšlikumi

Būtu lietderīgi izdarīt Krimināllikumā šādus grozījumus:

- 1) izslēgt 78. pantu;
- 2) papildināt X nodaļu "Noziegumi pret valsti" ar 95.² pantu (izteikt to šādā redakcijā:

"95.² pants – Sociālā naida un nesaticības izraisīšana.

1. Par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes, rases, nacionālās, etniskās vai reliģiskās piederības vai jebkuru citu pazīmju dēļ, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

2. Par tādu pašu darbību, ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

3. Par šā panta pirmajā daļā paredzēto darbību, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem vai ja to izdarījusi organizēta grupa, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.");

- 3) izslēgt 150. pantu.

Criminal Liability for triggering of religious Hatred or Enmity

Abstract

The Section 99 of the Constitution of the Republic of Latvia states: "Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion. The church shall be separate from the State."

After the Latvian Republic's accession to the European Union, 1 May 2004, the interaction between representatives of different religions increased and continues to grow with each year. The communication experience and lack of information is a breeding ground for prejudice and violence.

On 25 September 2014, in Latvia, amendments were made to the Criminal Law, which improved the regulatory framework in relation to the so-called "hate crime" with liability for religious hatred and enmity in the Section 78 of the Criminal Law. The author offers his vision of the regulatory framework application problems.

Keywords: hate crime, triggering of religious hatred or enmity, Section 78 of the Criminal Law.

Avoti un literatūra

Tiesību akti

1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Starptautisks dokuments: pieņemts 04.11.1950. un stājas spēkā 27.06.1997. *Latvijas Vēstnesis*. 143/144 (858/859), 13.06.1997.
2. Grozījumi Krimināllikumā. Latvijas Republikas likums: pieņemts 21.06.2007. un stājas spēkā 19.07.2007. *Latvijas Vēstnesis*. 107 (3683), 05.07.2007.
3. Grozījumi Krimināllikumā. Latvijas Republikas likums: pieņemts 13.12.2012. un stājas spēkā 01.04.2013. *Latvijas Vēstnesis*. 202 (4805), 27.12.2012.
4. Grozījumi Krimināllikumā. Latvijas Republikas likums: pieņemts 25.09.2014. un stājas spēkā 29.10.2014. *Latvijas Vēstnesis*. 204 (5264), 15.10.2014.
5. Krimināllikums. Latvijas Republikas likums: pieņemts 17.06.1998. un stājas spēkā 01.04.1999. *Latvijas Vēstnesis*. 199/200 (1260/1261), 08.07.1998.
6. Latvijas Republikas Satversme. LV likums: pieņemts 15.02.1922. un stājas spēkā 07.11.1922. *Latvijas Vēstnesis*. 43, 01.07.1993.
7. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Starptautisks dokuments: pieņemts 16.12.1966. un stājas spēkā 14.07.1992. *Latvijas Vēstnesis*. 61 (2826), 23.04.2003.

Tiesu prakse

8. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1993. gada 25. maija spriedums lietā *Kokkinakis pret Grieķiju*, iesniegums Nr. 14307/88.
9. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 4. decembra spriedums lietā *Gunduzs pret Turciju*, iesniegums Nr. 35071/97.
10. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 16. novembra spriedums lietā *Norvuds pret Apvienoto Karalisti*, iesniegums Nr. 23131/03.
11. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 13. septembra spriedums lietā *I. A. pret Turciju*, iesniegums Nr. 42571/98.
12. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada 6. jūlija spriedums lietā *Erbakans pret Turciju*, iesniegums Nr. 59405/00.
13. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 20. februāra spriedums lietā *Pāvels Ivanovs pret Krieviju*, iesniegums Nr. 35222/04.
14. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 2. februāra spriedums lietā *Sinans Isiks pret Turciju*, iesniegums Nr. 21924/05.
15. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 15. jūnija spriedums lietā *Grzelaki pret Poliju*, iesniegums Nr. 7710/02.
16. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 14. decembra spriedums lietā *Milanovičs pret Serbiju*, iesniegums Nr. 44614/07.
17. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 7. jūlija spriedums lietā *Bajatjans pret Armēniju*, iesniegums Nr. 23459/03.
18. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 1. jūlija spriedums lietā *S. A. S. pret Franciju*, iesniegums Nr. 43835/11.
19. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-02-0106. *Latvijas Vēstnesis*. 85, 06.06.2003.

20. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01. *Latvijas Vēstnesis*. 152, 30.10.2003.
21. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2006. gada 6. februāra spriedums lietā Nr. 2005-17-01. *Latvijas Vēstnesis*. 4, 09.02.2006.
22. Madonas rajona tiesas 2010. gada 8. decembra spriedums lietā Nr. 11300009010.
23. Rīgas rajona tiesas 2016. gada 18. oktobra spriedumu lietā Nr. K33-0525-16/9.

Literatūra

24. Kamenska, A., Brands-Kehris, I. *Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse*. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008.
25. Kolčanovs, B., Zankovska-Odiņa, S., Zālītis, K. *Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā*. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2010.
26. Kriminālā statistika. *Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs*. Iegūts no: <http://www.ic.iem.gov.lv/node/109> [sk. 25.03.2017.].
27. Latviete Līga jeb Fatima: "Novilkta nikābu būtu kā publiski izģērbties". *Kasjauns.lv* 24.09.2015. Iegūts no: <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/204828/latviete-liga-jeb-fatima-novilktnikabu-butu-ka-publiski-izgerbties> [sk. 25.03.2017.].
28. Latviete – musulmane atklāti pastāsta par attieksmi pret islāmticīgajiem Latvijā. *Apollo.lv* 24.09.2015. Iegūts no: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/latviete-musulmane-atklati-pastasta-par-attieksmi-pret-islamticigajiem-latvija/706054> [sk. 25.03.2017.].
29. Naida runas un naida noziegumu atpazīšanas un izmeklēšanas prakses problēmaspekti Latvijas Republikā. *Tiesībsarga biroja pētījums*. Rīga: Tiesībsarga birojs, 2016. Iegūts no: http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/naida_noziegumu_un_naida_runas_izmeklesana_lv_2016_1486044199.pdf [sk. 25.03.2017.].
30. Trešs, Ē. Teksta juridiskās ekspertīzes īpašības lietās par naida izraisīšanu. Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls *Socrates*, 1 (4), 2016, 46.–56. lpp.
31. Trešs, Ē. *Valsts policijas darbs daudznacionālajā sabiedrībā*. Zinātniskā monogrāfija. Rīga: P & K, 2012.